

Manifest česko-slovenské islamologie: Zpráva z konference v Českých Budějovicích

Lukáš Větrovec, FIF UK, Katedra porovnávací religionistiky
e-mail: alija.harisovic@seznam.cz

V pátek 10. 11. 2017 jsem se v Českých Budějovicích zúčastnil zakládajícího, nultého ročníku odborné konference s mezinárodní (přesněji česko-slovenskou) účastí pod názvem „Česká a slovenská islamologie: současná témata a budoucí výzvy.“ Konference proběhla v příjemném prostředí místní Teologické fakulty Jihočeské univerzity a pořádala ji její Katedra filosofie a religionistiky.

Jednodenní akce slibovala osm hodin nabitého programu a zajímavých příspěvků, mapujících soudobé dění na naší islamologické scéně, od výsledků aktuálních výzkumů, přes teoretické reflexe a načrtnutí dalšího směřování, až po související teologické přesahy.

Po úvodním slavnostním zahájení ústy děkana TF JU doc. Rudolfa Svobody a uvítacím proslou vedoucího katedry doc. Daniela Heidera zahájil moderátor první sekce příspěvků doc. Martin Klapetek program vlastní konference.

Jako první vystoupil Attila Kovács z bratislavské Katedry porovnávací religionistiky při Filozofické fakultě Univerzity Komenského, aby shrnul svůj celoživotní odborný zájem o obrazovou stránku muslimské religiozity s politickými přesahy v příspěvku nazvaném „Obrazy islamismu: Vizualní reprezentace ve výzkumu islamistických hnutí.“ Referující uchoopil svůj příspěvek perspektivou kontrastu mezi klasickým orientalistickým zájmem o text a aktuálním, naprosto zásadním využíváním obrazu ze strany současných islamistických hnutí, přinášejícím zcela nezhodnocené, ale naprosto zásadní informace o jejich genezi, ideologii i aspiracích. Tuto výmluvnost obrazu nad slovem zachytil na příkladu srovnání dvou zřetelně odlišných islamistických hnutí – palestinského sunnitského Hamásu a globálního takfirovského Dá'íše.

Následoval příspěvek jeho kolegy ze stejného pracoviště Dušana Deáka, jenž v příspěvku s lákavým názvem „Islám zindábád!/Nech žije islám!“ představil několik poznámek k formování religiozity muslimů v jižní Asii, na niž se odborně specializuje. Podobu islámu v Indii a přilehlých oblastech představovaly pro klasické západní studium islámu odjakživa příslovecný oříšek, adresovaný namnoze pouze dichotomií globálního a lokálního. Konferenční příspěvek na příkladech z Maháráštry, reflektovaných indickými muslimy, kriticky zhodnotil základní kritéria obou přístupů, zaznívající v debatě o povaze (nejen) indického islámu, a ukázal jejich hranice.

Trojici bratislavských účastníků konference uzavřela Katarína Šomodiová, věnující se výzkumu etno-náboženské skupiny Mandejců, s výzkumnou otázkou, zda se jedná spíše o etnikum, anebo náboženskou komunitu, případně jak se vztah mezi oběma determinantami mění v průběhu času. Svá zjištění zakládala na terénních průzkumech jak komunity v současném Íránu, tak i diasporních komunit převážně iráckého původu v západní Evropě, které zápasí o zachování svého jazyka i víry. Svůj příspěvek analyzující vztah jazyka, náboženství a etnicity

shrnula praktickým dopadem: Mandejce v češtině (a slovenštině) zapisovat s malým, anebo velkým počátečním písmenem?

Po krátkém občerstvení následovala druhá sekce příspěvků, mapujících zejména tuzemské muslimské komunity a jejich život, kterou uváděla Zuzana Černá.

Veronika Kramářeková z Katedry blízkovýchodních studií Filozofické fakulty ZČU v Plzni představila výsledky kvalitativního výzkumu na téma „Život mladých muslimů v České republice,“ jehož byla spoluautorkou. Výzkum probíhal formou rozhovorů s mladými muslimy dlouhodobě žijícími v České republice a týkal se zejména otázek, jak se jim u nás žije, jaké místo zaujímá víra v jejich životě a jaké mají vztahy v rodině, škole či zaměstnání. Stranou pozornosti nezůstaly ani jejich názory na partnerské vztahy a plány do budoucna.

V následujícím příspěvku Tomáš Janků z Katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci přiblížil kromě stručné historie českého ší'ismu i debaty a spory okolo vzniku kulturního centra v Brně-Králově poli. Ší'itské centrum vzniklo původně v Kuřimi a od roku 2016 ho v Králově poli řídí a spravuje spolek Ahlulbayt. Na základě několika průvodních protestů vrcholících až anonymními výhružkami zastupitelům města příspěvek sledoval, zda a jakým způsobem dochází ke změnám ve strategiích, kterými jednotliví aktéři brání ve výstavbě mešit a modliteben v České republice.

Po obědě a související plodné debatě nejen o československé islamologii a konferenčních příspěvcích v restauraci U královské pečeti odmoderoval Dušan Deák třetí, zaměřením spíše teologickou sekci konferenčních příspěvků.

Jako první se v ní představil Jaroslav Franc z Katedry pastorální a spirituální teologie při Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, se vstupem nazvaným „Teologická úloha českých křesťanských médií v rozvíjení vztahu křesťanství a islámu s ohledem na kontext náboženské (ne)gramotnosti.“ V něm představil případovou studii patnáctidílného pořadu „Islám – znamení doby“ z dílny Rádia Proglas, který měl z pozice křesťanského media přibližovat divákům islám a současné diskuse o něm. Příspěvek se zamýšlel nad úlohou teologie i médií v moderní české společnosti, která je otevřeným prostorem pro zvyšování náboženské gramotnosti.

Druhý v sekci vystoupil Lukáš Eduard Nosek z Katedry fundamentální a dogmatické teologie z Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy s příspěvkem „Poznání islámu skrze arabské křesťany,“ kde seznámil plénum s výsledky svého výzkumu v oblasti takřka neprobádaného dědictví arabsky psaných křesťanských rukopisů z abbásovské éry (8.–13. století). Představují literární korpus prolínající se s islámským, který s ním plodně interagoval a často se v něm i inspiroval. Proto podle názoru autora nabízí studium arabského křesťanství klíč ke specifickému poznání islámu i k dnešnímu křesťansko-islámskému dialogu.

Jako poslední v této sekci vystoupila Zuzana Černá z Katedry religionistiky na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice, reflektující ve svém příspěvku „Studium islámu z perspektivy komparativního studia kultur“ dosavadní přístupy k neevropským, úžeji islámským společnostem od středověkých teologických polemik přes raně novověké zprávy cestovatelů, vojáků, politických elit či misionářů až ke vzniku moderních orientalistických disciplín, ve kterých ovšem stále převládá z vědeckého hlediska kritizovatelný a napadnutelný diskurs odlišnosti od vlastních pozic a potřeba vypořádat se s ní. Právě proto, že evropské

mýšlení se podle autorky doposud nedokázalo posunout nad srovnání cizích kultur s vlastní, je důležité nastínit strukturu i problematičnost evropského referenčního rámce, na jehož základě bývá interpretován i islám.

Po krátké přestávce na občerstvení zahájil poslední moderátor Attila Kovács závěrečnou, převážně antropologicky laděnou sekci.

V ní jako první vystoupil Daniel Křížek z Katedry blízkovýchodních studií na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni se stručným shrnutím antropologických přístupů ke studiu islámu a jejich limitů v příspěvku nazvaném „Možnosti a smysl antropologických přístupů ke zkoumání islámu a muslimů.“ Zamýšlel se také nad dalším pokračováním tohoto přístupu, tématy, která adresoval, ale i nad stále důležitější úlohou antropologa islámu coby mediátora celospolečenské diskuze o islámu a muslimech.

Jako další vystoupil Daniel Topinka z Katedry sociologie, andragogiky a kulturní antropologie při Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, který představil výsledky analýzy životních světů dotazovaných muslimů žijících v Česku, provedené jeho týmem. V příspěvku „Fenomenologie a muslimové: Intence a životní světy“ se na základě zjištěných empirických údajů věnoval epistemologickému problému klasifikace muslimů a reifikaci užívaných pojmů a otázce (ne)existence jejich jasně vymežitelných a lokalizovatelných skupin. Podle jeho zjištění v podstatě nelze hovořit o organizované a účelové komunitě vyznavačů ideologicky jednotného islámu. Svět, který u samotných muslimů objeví, nikterak neodpovídá učebnicovým kategoriím.

V závěru konference pak na oba tyto přednášející navázal Lukáš Větrovec z bratislavské Katedry porovnávací religionistiky s příspěvkem „Mezi učenci a masami: Islám, islámy, pseudo-islámy,“ kde shrnul existující přístupy a odpovědi k otázce podstaty islámu a významu jeho textů z hlediska zažívané pluralitní religiozity a související otázku autority. Adresoval kontrast outsiderovského a insiderovského pohledu se současným stanovením jejich limitů či možných zkráslení, zdůraznil nutnost hermeneutického nazírání a pokusil se nastínit nové přístupy i otázky, např. zda nevzniká jakýsi „masový islám“.

Martin Klapetek z domácí katedry z pozice hlavních pořadatelů konferenci následně oficiálně ukončil, což ovšem neznamenalo ukončení neoficiálních diskusí, minimálně pro ty z účastníků, kteří se rozhodli zůstat i na večeri.

Sám odborně přispěl této konferenci svým posterem o hřbitovní kultuře muslimské diaspory v Německu a jejích rozmanitých podobách, který byl v konferenční místnosti celou dobu ke zhlédnutí. Přiložené fotografie názorně prezentovaly prolínání různých kulturně podmíněných interpretací muslimské funerální kultury, většinového prostředí a představ normativního islámu. Výsledek ovlivňují jak národní, etnické a náboženské identity zesnulého i pozůstalých, tak i možnosti místních muslimských organizací a prostor, který jim vymezuje okolí.

Z hlediska zhodnocení celé konference považuji za velký klad jednak potěšující přítomnost mladých autorů, dávající znát, že i česko-slovenské islamologii se potenciálně naskýtá perspektiva slibné budoucnosti, byť absence jejich veteránů a nestorů, kteří by mohli konferenci svou přítomností a cennými poznámkami zkušných vědců zpestřit a osvěžit, byla znát. Dále v podstatě všechny příspěvky řešily zajímavá a přínosná témata adekvátním a originálním způsobem, který byl

živelný, organický a nenásilný jak co do celkové palety, tak i do kompozice celé akce, za což patří dík organizátorům.

Celou konferencí, od úvodních slov až po volné diskuse, se prolínala i urputná potřeba angažovat se při kultivaci celospolečenské debaty o islámu a popularizace málo známých, ale o to relevantnějších faktů o jeho vyznavačích. Budiž ke cti všech, kteří se jí zúčastnili, že počáteční emoce tváří v tvář přetrvávajícím problémům ve veřejném prostoru dokázali přetavit v plodný myšlenkový kvas.

Na závěr nelze opomenout také nejdůležitější přínos celé akce – žádný příspěvek nebyl odtržený od reality 21. století, a pokud už se nějak věnoval i klasické filologické práci, vždy dokázal nalézt propojení do každodenní žité skutečnosti. Tato konference tak byla manifestem nové, moderní česko-slovenské islamologie, držící krok se světovými trendy a reagující na zažívaný obrat od textu k žité každodenní religiozitě věřících, který v ní v posledních letech nastal. To potvrdila nakonec i skutečnost, že ještě během následujícího večera byly položeny základy pro úspěšné pokračování dalšího ročníku.

Přejeme tedy česko-slovenské islamologii ještě mnoho dalších podobných konferencí a přínosných výstupů.